

Rusínová, Zdenka

Deadverbiální adverbia

In: Rusínová, Zdenka. *Tvoření staročeských adverbií*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1984, pp. 111-112

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122054>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DEADVERBIÁLNÍ ADVERBIA

Představují poměrně nepočetnou kategorii. Vznikají modifikací a specifikací hotových adverbíí. Modifikací představuje řada derivátů, kde dochází k zesílení, stupňování významu. Materiál je tedy reprezentován komparativy adverbíí a jejich ekvivalenty, spojením adverbíí s předponou obvykle předložkového původu a některými jinými formami. Komparativy byly tvořeny jednak pravidelně, jednak nepravidelně: *blíže* (LegŮmučKl), *blíže* (LegJidM), *výše* (ModIKunh), *kráše* (ModIKunh); *méně* (LegJakK), *pylnějie* (CestMil). Původní neodvozená adverbia zesilovala nebo emocionalizovala své významy sufixy *-ky*: *hnedky* (GebSl 436), *-čky/-o, -e*: *ny-niečky, -o, -e* (StSl 1020, 1021), *-tčko*: *částičko* (GebSl 159), *-tko*: *ny-nietko/ /nenietko* (StSl 1021). Méně často se uplatňoval při zesilování nebo zeslabování prefix: *naddosti, předosti* (GebSl 446, 309), *podál* (CestMil). Pomocí předpon se dosahovalo obvykle sekundární adverbializace, při níž se základ choval jako jméno po předložce: *darmo* → (*ne*)*zdarma* „ne nadarmo, ne bez příčiny, odůvodněně“ (StSl 891), (*ne*)*vzdálu, nevzdál* „nedaleko, poblíž“ (StSl 882), *v okol* „okolo“ (StSl 658). Velmi rozšířeno bylo tvoření dalších adverbíí pomocí předpony *na-*. Akuzativní vazba předložky *na* znamenala u řady substantiv podobu totožnou s nom. sg. Tvar takto získaný z adverbíálního základu vypadal, jako by prošel znovu adverbializací, ale základ nemusel mít koncovku (ta byla u řady substantiv v akuzativu nulová): *navzbyt* (StSl 361), *napokon* „konečně“ (StSl 205), *naposléz* (StSl 214), *naposled -y, -e* „naposledy, nejpozději, nakonec, konečně“ (StSl 213), *navzpět, navzpátek* (StSl 362), *nadarmo* (StSl 208) (srov. u desub. adverbíí). Ve spojení s původními příslovci (nebo předložkami) měl výraz odstín významu zesíleného nebo specifikovaného: *nadále* (GebSl 36), *na-pořád* „po řadě, bez výběru, stále, nepřetržitě“ (StSl 213, GebSl 484), *na-příčk(y)* „napříč, příčně“ (StSl 231), *napříeč* (tam.); *naskrz(ě)* „docela“ (StSl 276, GebSl 500), *naprostřed* „doprostřed, mezi ostatní, uprostřed, v prostředku, míst. i čas“ (StSl 225), *napřřed* „dopředu, vpředu, venku, přede dveřmi, dříve, nejdříve, do budoucna, především, přednostně, výše“ (StSl 228, GebSl 487); analogicky lze k *napřed* připojit i *nazad*, ačkoli *zad*

není předložka ani adverbium: „dozadu, vzadu, zpět“ (StSl 362). Substantivní adverbializaci sleduje i deadverbiální útvar *opáčkem*, srov. stsl. *opaky* (RetrStSl).

Deadverbiální adverbia

— retrogradní seznam

nezdarma	výše	nyniečko
napříč	naskrzě	částičko
napořád	blíže	nynietko /ne-
nazad	birže	na darmo
naposled	nádosti /na-	navzpět
napřed	naddosti	navzbyt
na prostřed	předosti	nevzdáří
naposlede	navzpátek	naposledy
plynějie	podál	nyniečky
nyniečke	nevzdál	hnedky
nadále	v okol	napřícky
méné	opáčkem	naposléz
kráše	napokon	naskrz